

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

**КОРМАН І.І., УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА**

Проведено дослідження сучасного стану та перспектив розвитку ринку харчових продуктів України, виявлено фактори, що впливають на його розвиток та проблеми, які існують на цьому ринку.

Research of the modern state and prospects of food market of Ukraine development is conducted, factors, which influence on his development and problems which exist at this market, are educed.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією з галузей української промисловості, що розвиваються найбільш швидкими темпами. На сьогодні продукція харчової промисловості складає приблизно 18% всієї продукції, яка виробляється на території України. Дана галузь володіє значними виробничими потужностями, трудовими ресурсами та дослідницьким потенціалом, тому за останні роки інтерес до неї виявило чимало міжнародних компаній. Внаслідок значних внутрішніх та зарубіжних інвестицій в українські підприємства, а також впровадження міжнародного досвіду, у галузі відбуваються позитивні зміни. Зокрема, впровадження нових технологій виробництва значно покращило якість продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування українського продовольчого ринку розглядаються в наукових працях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема П. Гайдуцького [1], П. Саблука, О. Шпичака, В. Андрійчука, Т.Мостенської [3], І. Кириленка, Шадура-Никипорець Н.Т., Шевченко О.О.[4], Щекович О.С. [4] та ін. Проте маркетинговий підхід до вивчення ринку харчових продуктів в Україні на сьогодні використовується недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є маркетингове дослідження та узагальнення основних тенденцій та перспектив розвитку ринку харчових продуктів України.

Виклад основного матеріалу. Харчову промисловість

можна охарактеризувати як одну з тих, що мають стійкі позитивні тенденції розвитку, хоча темпи приросту по окремих галузях відрізняються і мають тенденцію до коливань у значних межах при збереженні загальних тенденцій до зростання. Темпи приросту до попереднього року коливаються від 20% у 2003 році до 8,4% - у 2002. За останні два роки обсяг виробництва продукції харчової промисловості зріс на 10% річних. За даними Держкомстату обсяги випуску промислової продукції галузі у 2010 р. порівняно з 2009 р. збільшились на 3,2%, у тому числі на підприємствах з виробництва олії та жирів – на 6,0%, м'ясної промисловості – на 6,3%, виробництва напоїв – на 5,0%, кондитерської промисловості – 3,9%. Скоротились обсяги виробництва у тютюновій промисловості (на 10,4%), продукції у переробленні та консервуванні овочів та фруктів (на 6,1%), молочній промисловості (на 1,8%). За січень-листопад 2010 р. кількість прибуткових підприємств галузі склала 59,7% (за січень-листопад 2009 р. – 59,6%).

Протягом останніх років на результат роботи підприємств харчової промисловості впливали різнонаправлені фактори, які можна поділити на стимулюючі і стримуючі.

До стимулюючих можна віднести в першу чергу позитивні тенденції у олійно-жировій галузі, які, крім значного врожаю насіння соняшника у попередньому році (6,4 млн. т), обумовлені також стабільно високим зовнішнім попитом на вітчизняну олію (80% від виробленої продукції спрямовується на експорт). Слід зауважити, що врожай соняшнику у поточному році (7 млн. т) є абсолютним рекордом за всі попередні роки, що свідчить про високий потенціал розвитку виробництва олії.

Другий стимулюючий фактор – покращення сировинної бази у м'ясопереробній промисловості за рахунок зростання поголів'я свиней та птиці у сільському господарстві. Зростання поголів'я відбувається, в першу чергу, внаслідок отримання у останні два роки рекордного врожаю зернових культур (53,3 млн. т. у 2008 році та 46 млн. т. у 2009 році), що вплинуло на покращення кормової бази.

Стримуючим фактором, який впливає на динаміку харчової промисловості залишається тривале скорочення поголів'я великої рогатої худоби (у т. ч. корів) (далі - ВРХ) у

сільськогосподарському виробництві. Так, скорочення ВРХ, яке триває впродовж останніх 20 років (з 25,2 млн. голів у 1990р. до 4,8 млн. голів за підсумком 2009р.), у 2010 році продовжилось. За даними Держкомстату станом на 1 листопада 2010 року проти аналогічного періоду минулого року у всіх категоріях господарств поголів'я ВРХ (у т. ч. корів) скоротилось на 2,7%. Це негативно відображається на виробництві переробними підприємствами яловичини і телятини (свіжої та мороженої) (скорочення виробництва на 11% та 12,7%, відповідно), а також на виробництві молока у сільському господарстві (скорочення на 3,5%). Останнє впливає на зменшенні виробництва молочних продуктів у харчовій промисловості (спредів та сумішей жирових – на 14,6%, сирів жирних – 7,4%, продуктів кисломолочних – 2,9%).

За даним Держкомстату про обсяги споживання продуктів харчування та даних Міністерства охорони здоров'я України можна зробити висновки про достатність споживання кожного виду продукції (табл.1).

Таблиця 1

**Розрахунок достатності споживання продуктів харчування
(на особу на рік; кілограмів)**

Продукти	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2009 році (дані Держкомстату)	Відхилення фактичного споживання від раціональної норми	
			у кілограмах	у %
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101	111,7	10,7	10,6
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	80	49,7	-30,3	-37,9
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	380	212,4	-167,6	-44,1
Риба і рибопродукти	20	15,1	-4,9	-24,5
Яйця (шт.)	290	272	-18	-6,2
Овочі та баптанні	161	137,1	-23,9	-14,8
Плоди, ягоди та виноград	90	45,6	-44,4	-49,3
Картопля	124	133	9	7,3
Цукор	38	37,9	-0,1	-0,3
Олія рослинна всіх видів	13	15,4	2,4	18,5

Джерело: власні розрахунки на основі даних МОЗ України та Держкомстату

У 2009 році в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм. Найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалося по плодах, ягодах і винограду – на 49 %, молоку і молокопродуктах – на 44 %, м'ясу і м'ясопродуктах – на 38 %, рибі та рибопродуктах – на 24 %. Необхідно відмітити, що у 2009 році під впливом падіння доходів населення відбулося зменшення фактичного споживання молока, м'яса та риби населенням країни, незважаючи на його суттєве відставання від раціональних норм. Так, упродовж минулого року споживання м'яса і м'ясопродуктів на душу населення зменшилося порівняно з попереднім роком на 0,9 кг, молока і молокопродуктів – на 1,4 кг, риби і рибопродуктів – на 2,4 кг, яєць – на 8 штук.

За трьома продовольчими групами, а саме: "хліб і хлібопродукти", "картопля", "олія рослинна всіх видів" фактичне споживання перевищило раціональну норму. Проте, таке перевищення по зазначених групах продовольства, особливо хлібопродуктах та картоплі, є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

У 2009 році вперше за останні 5 років споживання цукру на одну особу в Україні було менше за раціональну норму і становило 37,9 кг на рік, що є наслідком стрімкого зростання цін на цукор на світових та внутрішньому ринках у сезоні 2009/2010 років, обумовленого зменшенням виробництва цукросировини. Упродовж минулого року споживчі ціни на цукор в Україні зросли в 1,8 рази.

Також можна розрахувати сміність внутрішнього ринку як добуток річного середньодушового споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення (табл. 2).

Падіння реальних наявних доходів населення у 2009 році на 10,8 відсотка порівняно з попереднім роком стало одним із чинників зменшення обсягів споживання населенням окремих продуктів харчування.

Задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, у 2010 році, як і у попередні роки, здійснювалося, в основному, за рахунок вітчизняного

виробництва. Експорт та імпорт готових продуктів урівноважений і становив за 9 місяців 2010 року відповідно 1728676,2 тис. дол. США та 1736899,5 тис. дол. США. Таким чином, до загального обсягу виробництва продуктів в Україні обсяг експорту та імпорту становив майже десяту його частину.

Таблиця 2

Ємності внутрішнього ринку харчових продуктів за основними групами (у тис. тонн)

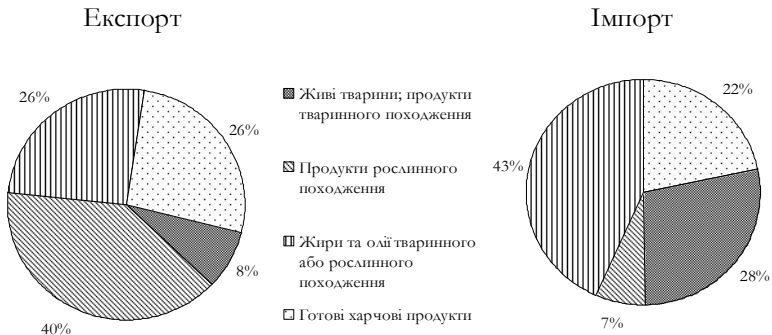
	Ємність внутрішнього ринку (за даними Держкомстату)		Відхилення 2009 рік порівняно з 2008 року
	2009 рік	2008 рік	
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	5145,1	5340,1	-195
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	2290,0	2340,0	-50
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	9780,1	9890,4	-110,3
Риба і рибопродукти	696,8	810,8	-114
Яйця (ман. шт.)	12503,6	12020,0	483,6
Овочі та баштанні	6311,8	5974,9	336,9
Плоди, ягоди та виноград	2100,7	2010,0	90,7
Картопля	6125,8	6098,8	27
Цукор	1745,0	1891,2	-146,2
Олія рослинна всіх видів	711,3	694,2	17,1
із неї олія соняшникова (розрахунково)	450,0	427,0	23

Джерело: власні розрахунки на основі даних Держкомстату

Найбільш вразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності, є позиції «риба та рибопродукти», «плоди, ягоди та виноград», «олія рослинна всіх видів», частка імпорту за цими групами у загальному споживанні відповідно становить 65,3; 54,2 та 44,4 відсотка при 30-ти відсотковому пороговому критерії цього індикатора.

Необхідно зазначити, що значний відсоток імпорту по групі «олія рослинна всіх видів» обумовлений ввезенням тропічних олій, які не виробляються в Україні (пальмова, кокосова олії тощо), але широко використовуються при виробництві продовольчих товарів вітчизняними підприємствами харчової промисловості.

При цьому внутрішній попит на олію соняшникову повністю забезпечувався за рахунок власного виробництва.

Рис. 1. Структура експорту та імпорту продукції харчової промисловості за групами

Джерело: побудовано автором на основі даних Держкомстату

Суттєві обсяги імпорту плодово-ягідної продукції припадають на екзотичні види фруктів (цитрусові, банани тощо). В той же час відбувається зростання імпорту і тих видів плодів, вирощування яких характерне і для України, чому сприяла лібералізація внутрішнього ринку, яка відбулася внаслідок вступу України до Світової організації торгівлі. Зокрема, у 2009 році порівняно з 2008 роком імпорт яблук зріс у 1,4 рази. (за даними Міністерства економіки України)

Негативною тенденцією 2009 року є збільшення питомої ваги імпорту цукру у внутрішньому споживанні до 6,6 відсотка, що пов'язано із суттєвим скороченням обсягів вітчизняного виробництва цукру з цукрових буряків у сезоні 2009/2010 років, які не в змозі задовольнити ринковий попит.

Висновки. Виробництво харчових продуктів відноситься до найбільш соціально значущих напрямів економіки. Попит на продукти харчування є незмінним. Від обсягів виробництва, якості, асортименту продукції, орієнтованих на споживача з урахуванням різних його можливостей, залежить стабільність забезпечення населення України продуктами харчування. Результативність виробничої діяльності визначає рівень задоволення потреб

населення в цих продуктах. Особливістю застосування маркетингової політики на підприємствах харчової промисловості, що діють на насичення ринку в умовах стійкого попиту на товари з боку споживачів є орієнтація виробників на трансформацію здійснюваної маркетингової політики з метою адаптації до швидких змін, пов'язаних з мінливим оточуючим середовищем.

Література.

1. Гайдуцький П. Формування та розвиток аграрного ринку / П.Гайдуцький // Економіка АПК. – 2004. – №3. – С.4-15.
2. Держкомстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Мостенська Т. Стан та перспективи розвитку ринку продовольчих товарів в Україні / Т. Мостенська // Харчова і переробна промисловість. – 2009. - №1 (353). – С. 8-12.
4. Шевченко О.О. Економічна доступність продовольчого забезпечення [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/11.pdf>
5. Щекович О.С. Сучасний фінансово-економічний стан продовольчої безпеки України, як складової світової продовольчої системи [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/739/35/>